

**Державний професійно-технічний навчальний заклад
Чернівецький професійний ліцей автомобільного сервісу**

**Доповідь на тему:
«Протидія булінгу в закладах професійної
(професійно-технічної) освіти»**

Розглянуто на засіданні
методичної комісії
викладачів фізичної культури,
захисту України та охорони праці
протокол № _____
від «__» _____ 2023 р.
Голова МК _____ Галина ПОГОРЕЦЬКА

Князєвський Геннадій Вікторович
викладач фізичної культури

Чернівці, 2023

ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ В СЕРЕДОВИЩІ В ЗП(ПТ)О

Починаючи з 70-х років минулого століття об'єктом уваги науковців і педагогів стало таке явище, як регулярне та цілеспрямоване нанесення фізичної й душевної шкоди в учнівському колективі й отримало спеціальну назву – булінг. За даними різних досліджень Україна займає 9 місце серед 42 досліджуваних країн за відсотком жертв булінгу серед підлітків. Згідно цих досліджень майже кожен третій учень в Україні так чи інакше зазнавав булінгу в навчальному закладі, потерпав від принижень і глузувань: 10 % – регулярно (раз на тиждень і частіше); 55 % – частково піддаються знущанням з боку інших учнів; 26 % – батьків вважають своїх дітей жертвами булінгу. Торік у нашій країні 67% дітей стали жертвою чи свідком цькування. 40% постраждалих взагалі ні з ким не ділилися проблемою.

Термін «**булінг**» походить від англійського слова «булінг» («*tobully*» — задиратися, знущатися) тобто задира, хуліган, забіяка.

Булінг (цькування) — це агресивна і свідома поведінка одного чи групи учнів стосовно іншого учня, яка проявляється в тривалому жорстокому ставленні, з метою заподіяння шкоди, викликання страху, тривоги або ж створення негативного середовища для людини. Від випадкової бійки булінг відрізняється систематичністю й регулярністю.

Булінг в навчальному закладі — це діяння (дія або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого може бути заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

- Прикметною ознакою булінгу є системність яка проявляється в довготривалому «відторгненні», регулярному знущанні, яке повторюється день у день.

дитини її соціальним оточенням. Найчастіше булінг відбувається в таких місцях, де контроль з боку дорослих менший або взагалі його нема. У деяких випадках учень може піддаватися знущанням і поза територією навчального закладу, кривдники можуть перестріти його на шляху до дому. Навіть удома жертву булінгу можуть продовжувати цькувати, надсилаючи образливі повідомлення на телефон або через соціальні мережі.

Образливі прізвиська, глузування, піддражнювання, підніжки, стусани з боку одного або групи учнів – це ознаки нездорових стосунків, які можуть призвести до цькування — регулярного, повторюваного день у день знущання

Які існують види булінгу?

Розрізняють фізичний, психологічний, економічний і сексуальний булінг. Перший проявляється у фізичному насиллі (нанесення ударів, штовхання, підніжки, викручування рук, будь-які інші дії, які заподіюють біль і навіть тілесні ушкодження).

- Фізичне насильство найбільш помітне, однак становить менше третини випадків булінгу;
- Психологічний - найпоширеніший. У психологічного булінгу існують два різновиди - мобінг і кібербулінг.
Мобінг – можна об'єднати у дві групи словесного (вербального), соціального (емоційного)
 - обзивання, непристойні жарти, плітки.
 - словесні образи, глузування, обзивання, погрози;
 - образливі жести або дії, наприклад, плювки;
 - залякування за допомогою слів, загрозливих інтонацій, щоб змусити жертву щось зробити чи не зробити;
 - ігнорування, відмова від спілкування,
 - Образливі прізвиська, глузування, піддражнювання, підніжки, стусани з боку одного або групи здобувачів освіти – це ознаки нездорових стосунків, які — регулярного, повторюваного день у день знуцання

Найскладніше зовні помітити соціальне знуцання — систематичне приниження почуття гідності потерпілого через ігнорування, ізоляцію, уникання, виключення. 70 % знуцань відбуваються словесно: принизливі обзивання, глузування, жорстока критика, висміювання та ін. Кривдник часто залишається непоміченим і непокараним, однак образи безслідно не зникають для «об'єкта» приниження.

- **Кібербулінг** - цькування за допомогою мобільних телефонів та інтернету (СМС-повідомлення, електронну пошту, соціальні мережі, образливі репліки і коментарі у чатах, поширення чуток, пліток. і т.д.).
- **Економічний булінг** - вимагання грошей, їжі, речей, умисного пошкодження особистого майна жертви.
- **Сексуальне насильство** проявляється, коли дитину використовують задля задоволення сексуальних потреб.

Основними ознаками булінгу є:

- Нерівність сил агресора і жертви.
- Повторюваність насильства.
- Гостра емоційна реакція жертви.

Члени колективу, де відбувається булінг, завжди виконують умовні ролі: **буллер** (агресор); **пасивні учасники** («свита»); **спостерігачі**; **жертва**.

Булери

Найчастіше цькування ініціюють надміру агресивні діти, які прагнуть домінувати, тобто бути «головними». Їх не турбують почуття і переживання інших людей, вони прагнуть бути в центрі уваги, контролювати все навколо. Принижуючи інших, вони підвищують власну значущість. Нерідко це відбувається через глибокі психологічні комплекси кривдників. Можливо, вони самі переживали приниження або копіюють ті агресивні й образливі моделі поведінки, які є у їхніх сім'ях. Булерами стають діти не тільки з неблагополучних сімей. За статистикою агресорами часто стають діти заможних сімей, але з «прогалинами» в моральному вихованні і великими претензіями до світу. Вони відрізняються вираженими лідерськими якостями та амбіційністю. Більшість булерів мають яскраво виражені нарцистичні риси характеру. Але, як ні дивно, агресія у них проявляється на тлі власної низької самооцінки, тому їм весь час доводиться самостверджуватися за рахунок інших людей, доводячи власну перевагу. Дівчата за допомогою цькування (найчастіше психологічного), зазвичай отримують соціальний авторитет серед подруг. Хлопці - переконані у власній силі, усі питання вирішують фізичним насиллям й залякуванням.

Світа

Це найближче оточення булера: друзі або ті, для кого підтримка лідера може принести якусь вигоду. Якщо булер користується популярністю в навчальному закладі, його поведінку схвалюють, сподіваючись увійти в число «обраних». А крім того, деякі роблять це з почуття самозбереження, щоб, не дай Бог, не стати наступним об'єктом для булінгу.

Спостерігачі

Ця категорія студентів не приймає участі в цькуванні або побитті, не знімає відео, не викладає інформацію в Інтернет. Вони спостерігають за процесом булінгу і навіть засуджують те, що відбувається (про себе, не вголос), але щось зробити на захист студента, якого ображають, бояться. Такі студенти бояться опинитися на місці жертви чи не хочуть зіпсувати стосунки з булером. У таких студентів проявляється захисна реакція - "мене це не стосується" або "добре, що не я"... Перебуваючи у навчальному закладі вони відчувають страх, відчувають себе безпорадними. Іноді такі студенти мають відчуття провини через власну бездіяльність. Тому саме в цій групі найчастіше знаходиться ті студенти які не витримують моральної напруги і доводить про ситуацію до відома дорослих.

Жертви булінгу

Зазвичай об'єктом знущань (жертвою) булінгу вибирають тих, у кого є дещо відмінне від однолітків. Відмінність може бути будь-якою: особливості зовнішності; манера спілкування, поведінки; незвичайне захоплення; соціальний статус, національність, релігійна належність. Найчастіше жертвами булінгу стають підлітки та юнаки, які мають:

- фізичні вади – носять окуляри, погано чують, мають порушення опорно-рухового апарату, фізично слабкі;
- особливості поведінки – замкнуті чи імпульсивні, невпевнені, тривожні;
- особливості зовнішності – руде волосся, веснянки, відстовбурчені вуха, незвичну форму голови, надмірну худорлявість чи повноту;
- недостатньо розвинені соціальні навички: часто не мають жодного близького друга, краще спілкуються з дорослими ніж з однолітками;
- страх перед навчанням у навчальному закладі: неуспішність у навчанні часто формує в учнів негативне ставлення до навчання, страх відвідування певних предметів, що сприймається навколишніми як підвищена тривожність, невпевненість, провокуючи агресію;
- відсутність досвіду життя в колективі (так звані «домашні» діти);
- деякі захворювання: заїкання, дислалія (порушення мовлення), дисграфія (порушення письма), дислексія (порушення читання);
- знижений рівень інтелекту, труднощі у навчанні;
- високий інтелект, обдарованість, видатні досягнення;
- слабо розвинені гігієнічні навички (неохайні, носять брудні речі, мають неприємний запах).

За даними U-Report, 49 % підтвердили, що вони піддавалися булінгу, а саме через: зовнішність, стать, орієнтацію, етнічну належність.

Причини виникнення булінгу серед здобувачів освіти

Основними фізіологічними причинами які сприяють виникненню булінгу у підлітковому колективі є несформованість префронтальної кори головного мозку у підлітків та юнаків, що відповідає за контроль ситуації і оцінку серйозності її наслідків, а також активна фаза статевого дозрівання. Під час гормональної перебудови в підлітків в крові підвищується рівень тестостерону і адреналіну. Це призводить до збільшення агресії, виникає схильність до садизму.

Часто розвитку булінгу сприяє виховання у сім'ї: конфлікти між батьками, неповага одне до одного, обмеження прав дитини, залякування. Насильство над дитиною в родині може спровокувати в неї бажання домінувати над іншими поза власним домом. Прагнення принизити або покалічити інших виростає з почуття власної неповноцінності. Такий здобувач освіти відчуває, що має владу над іншими. До того ще й часто вчителі дають початок цькуванню коли роблять зауваження й висміють перед іншими здобувачами освіти чим принижують гідність здобувача освіти. Іноді викладачі не звертають увагу на травлю між учнями, не контролюють поведінку учнів на уроках та перервах бо не вміють справлятися з проявами агресії в підлітковому колективі.. Сприяти булінгу може наявність у навчальній групі визнаного "лідера" чи авторитета чи виникнення конфлікту між двома здобувачами освіти.

За якими ознаками можна запідозрити у дитини жертву булінгу?

Загалом половина підлітків, жертв цькування, не розповідають про це. Вони відчують свою беззахисність і пригніченість перед кривдником. Дуже жорстокий булінг може підштовхнути жертву до суїциду. Такі діти мають пригнічений вигляд, поводять себе замкнуто, у них проявляється агресія до дорослих і однолітків. У них може погіршитися здоров'я, яке проявляється у частих психосоматичних проявах, наприклад у вигляді респіраторних захворюваннях.

Які наслідки цькування як для жертв, так і для булерів?

Жертви булінгу переживають важкі емоції – почуття приниження і сором, страх, розпач і злість. Булінг вкрай негативно впливає на соціалізацію жертви, спричиняючи:

- неадекватне сприймання себе – занижену самооцінку, комплекс неповноцінності, беззахисність;
- негативне сприймання однолітків – замкнутість, відсторонення від спілкування, самотність, часті прогули у школі;
- неадекватне сприймання реальності – підвищену тривожність, різноманітні фобії, неврози;
- девіантну поведінку – схильність до правопорушень, суїцидальні наміри, формування алкогольної, тютюнової чи наркотичної залежності.

Серед булерів чимало тих, хто пов'язує своє життя із криміналом. Насильницькі й авторитарні методи поведінки стають нормою. Булер проявляє це у ставленні до власних дітей, дружини. Звідси з'являється так зване домашнє насильство.

Булінг - проблема підлітків.

Дійсно, проблема булінгу найчастіше виникає в підлітковому середовищі. Пояснюється це, як зазначалось вище в тому числі фізіологічними особливостями організму підлітків в силу віку. Це підвищений рівень тестостерона та адреналінаа також несформованість префронтальної кори головного мозку, що відповідає за контроль ситуації і оцінку серйозності її наслідків. Тобто тінейджери поки ще не можуть адекватно оцінити ні складність ситуації, ні її наслідки. Так й самі дорослі подають їм безліч прикладів, засуджуючи людей за інші погляди на життя, жартуючи, розпускаючи плітки. Підлітки копіюють їх, але на відміну від старших, йдуть далі слів, переходячи до справи. Тобто до психологічного терору додається ще й фізичний.

Як боротись з булінгом?

Тут допоможе тільки комплексний підхід, стверджують психологи. Процес цей тривалий, складний, але цілком дієвий і реальний. Ні в якому разі не можна відпускати ситуацію на самоплив! Це загрожує неприємними наслідками не тільки жертві (хоча той, кого переслідують, звичайно, страждає найбільше), а й усім учасникам конфлікту: психологічну травму одержує не тільки жертва булінгу, страждає психіка і спостерігачів, і самого агресора.

Порада батькам жертви

Батькам потрібно бути терплячими, проявляти емпатію, уважно вислухати дитину. Потрібно переконати дитину в тому, що ніхто і ніколи не заслуговує бути жертвою булінгу. Порада батькам дитини-жертви булінга. Якщо дитина розкрився перед вами, не потрібно, в першу чергу, обвинувачувати викладача в бездіяльності! Викладач під час уроку помітивши факт булінгу може тільки призупинити дії булера. Але він не знає всіх умов цієї поведінки здобувачів освіти й не може контролювати учнів під час перерв й позаурочний час. Викладач може й повинен повідомити про факт булінгу класному керівнику, психологу, а у складному випадку – заміснику директора з навчальної роботи. Можна обережно поговорити з батьками кривдника, спробувати з'ясувати справжню причину конфлікту. Можливо, спільними зусиллями його вдасться вирішити. Якщо дитина не відкривається перед вами, ви впевнені, що у нього проблеми, але він мовчить, - йому і вам потрібна термінова консультація психолога!

Порада батькам булера

Дитині, яка булить інших, увага та допомога потрібна не менше, ніж тій, яка страждає від булінгу:

- Відверто поговоріть з дитиною про те, що відбувається, з'ясуйте мотивацію її поведінки.
- Уважно вислухайте дитину, з повагою поставтеся до її слів.
- Поясніть дитині, що її дії можуть бути визнані насильством, за вчинення якого настає відповідальність.
- Чітко і наполегливо попросіть дитину припинити таку поведінку, але не погрожуйте обмеженнями й покараннями.
- Порадьтеся зі психологом. Адже агресивна поведінка та прояви насильства можуть вказувати на емоційні проблеми вашої дитини та розлади поведінки.

Пам'ятайте, дитина-агресор не зміниться відразу. Це тривалий процес, який потребує витримки й терпіння.

Що можуть зробити батьки

Багато учнів соромляться розповідати дорослим, що вони є жертвами булінгу

Проте якщо дитина все-таки підтвердила в розмові, що вона стала жертвою булінгу, то скажіть їй:

- *Я тобі вірю* (це допоможе дитині зрозуміти, що Ви повністю на її боці).
- *Мені шкода, що з тобою це сталося* (це допоможе дитині зрозуміти, що Ви переживаєте за неї і співчуваєте їй).
- *Це не твоя провина* (це допоможе дитині зрозуміти, що її не звинувачують у тому, що сталося).
- *Таке може трапитися з кожним* (це допоможе дитині зрозуміти, що вона не самотня: багатьом її одноліткам доводиться переживати залякування та агресію в той чи той момент свого життя).
- *Добре, що ти сказав мені про це* (це допоможе дитині зрозуміти, що вона правильно вчинила, звернувшись по допомогу).
- *Я намагатимуся зробити так, щоб тобі більше не загрожувала небезпека* (це допоможе підлітку з надією подивитись у майбутнє та відчути захист).

Не залишайте цю ситуацію без уваги. Якщо студент не вирішив цю проблему самотійно, потрібно спільне вирішення ситуації за допомогою класного керівника, а в разі його неспроможності владнати ситуацію, психолога, замісника директора з виховної роботи або директора школи. Найкраще написати і зареєструвати офіційну заяву, адже керівництво навчального закладу несе особисту відповідальність за створення безпечного і комфортного середовища для кожного студента.

Якщо викладачі та адміністрація не розв'язали проблему, не варто зволікати із написанням відповідної заяви до поліції.

Навчання протидії булінгу у навчальному закладі

Насильство у навчальному закладі – буденна реальність для багатьох людей в усьому світі. Переслідування, знущання, погрози онлайн, образи – все це негативно впливає на учня та його успіхи в навчанні. Допомога дорослих дуже потрібна і в будь-якому іншому віці, особливо якщо дії кривдників можуть завдати серйозної шкоди фізичному та психічному здоров'ю. Що стоїть за насильством і що можна зробити, аби зупинити його, учні можуть дізнатися на тренінгах, які проводять на виховних годинах.

Підлітки та юнаки можуть спробувати самотійно впоратись із деякими ситуаціями. Психологами було розроблено декілька порад для них.

Як впоратися з ситуацією самотійно

- Ігноруйте кривдника. Якщо є можливість, намагайтесь уникнути сварки, зробіть вигляд, що вам байдуже і йдіть геть. Така поведінка не свідчить про боягузтво, адже, навпаки, іноді зробити це набагато складніше, ніж дати волю емоціям.

- Якщо ситуація не дозволяє вам піти, зберігаючи самовладання, використовуйте гумор. Цим ви можете спантеличити кривдника/кривдників, відволікти його/їх від наміру дошкулити вам.
- Стримуйте гнів і злість. Адже це саме те, чого домагається кривдник. Говоріть спокійно і впевнено, покажіть силу духу.
- Не вступаєте в бійку. Кривдник тільки й чекає приводу, щоб застосувати силу. Що агресивніше ви реагуєте, то більше шансів опинитися в загрозовій для вашої безпеки і здоров'я ситуації.
- Не соромтеся обговорювати такі загрозові ситуації з людьми, яким ви довіряєте. Це допоможе вибудувати правильну лінію поведінки і припинити насилля.

Що можуть зробити викладачі

У навчальних закладах вирішальна роль у боротьбі з булінгом належить викладачам. Проте впоратися з цією проблемою вони можуть тільки за підтримки керівництва навчального закладу, батьків, представників місцевих органів влади та громадських організацій. Для успішної боротьби з насильством у навчальному закладі і:

- Усі члени спільноти навчального закладу мають дійти єдиної думки, що насильство, цькування, дискримінація за будь-якою ознакою, сексуальні домагання і нетерпимість у навчальному закладі є неприйнятними.
- Кожен має знати про те, в яких формах може виявлятися насильство й цькування і як від нього страждають люди. Вивчення прав людини і виховання в дусі миру має бути включено до шкільної програми.
- Спільно з учнями мають бути вироблені правила поведінки у класі, а потім загальношкільні правила. Правила мають бути складені в позитивному ключі «як треба», а не як «не треба» поводитися. Правила мають бути зрозумілими, точними і короткими.
- Дисциплінарні заходи повинні мати виховний, а не каральний характер. Осуд, зауваження, догана мають бути спрямовані на вчинок студента і його можливі наслідки, а не на особистість порушника правил.
- Жоден випадок насильства або цькування і жодну скаргу не можна залишати без уваги. Студенти важливо пояснити, що будь-які насильницькі дії, образливі слова є неприпустимими. Реакція має бути негайною (зупинити бійку, припинити знущання) та більш суворою при повторних випадках агресії.
- Аналізуючи ситуацію, треба з'ясувати, що трапилося, вислухати обидві сторони, підтримати потерпілого й обов'язково поговорити із кривдником,

щоб зрозуміти, чому він або вона так вчинили, що можна зробити, щоб таке не повторилося. До такої розмови варто залучити шкільного психолога.

- Залежно від тяжкості вчинку можна пересадити здобувачів освіти, запропонувати вибачитися, написати записку батькам або викликати їх, позбавити учня можливості брати участь у позакласному заході.
- Учням треба пояснити, що навіть пасивне спостереження за знущаннями і бійкою надихає кривдника продовжувати свої дії. Свідки події повинні захистити жертву насильства і, якщо треба, покликати на допомогу дорослих.
- Потрібно запровадити механізми повідомлення про випадки насильства, щоб учні не боялися цього робити. Ці механізми повинні забезпечувати учням підтримку і конфіденційність, бути тактовними.
- Для успішного попередження та протидії насильству треба проводити заняття з навчання навичок ефективного спілкування та мирного розв'язання конфліктів.

Порядок реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в навчальному закладі

1. Підставою для реагування в закладі освіти на випадки булінгу (цькування) є заява або повідомлення, про випадок та/або підозру його вчинення стосовно неповнолітньої особи та/або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, отриманої суб'єктами реагування на випадки булінгу (цькування) в закладі освіти.

Повідомлення можуть бути в усній та/або письмовій формі, в тому числі із застосуванням засобів електронної комунікації (телефон, соціальні мережі, електронна пошта, електронні месенджери, офіційні веб ресурси та ін.).

2. Повідомляти про випадки булінгу (цькування) в закладах освіти може будь-яка особа, учасником або стороною якого вона стала або яка підозрює про його вчинення стосовно неповнолітньої особи та/або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, або про який отримала достовірну інформацію.
3. Повнолітні учасники освітнього процесу зобов'язані вжити заходів невідкладного реагування у разі звернення дитини та/або якщо вони стали свідками булінгу (цькування) (оцінити рівень небезпеки життю та здоров'ю сторін булінгу (цькування), негайно втрутитись із метою припинення небезпечного впливу, надати (за потреби) невідкладну медичну та психологічну допомогу, звернутись до органів охорони здоров'я для надання медичної допомоги тощо).
4. Керівник закладу освіти:

- призначає уповноважену особу за реалізацію норм законодавства у сфері запобігання та протидії булінгу (цькуванню) в закладі освіти з числа своїх заступників;
- у разі отримання заяви про випадок булінгу (цькування) не пізніше однієї доби повідомляє територіальний орган (підрозділ) Національної поліції України про звернення, одного з батьків або законних представників неповнолітньої особи;
- для невідкладного надання психологічної допомоги (за потреби) інформує територіальний орган (підрозділ) служби у справах дітей та/або центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- для організації надання медичної допомоги постраждалій особі (за потреби) викликає бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги;

визначає наказом склад комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) з метою проведення розслідування; у випадку тимчасової

- відсутності уповноваженої особи визначає цим наказом особу зі складу комісії, відповідальну за підготовку матеріалів для засідання (шляхом опитування учасників випадку, з'ясування наявності фото та відеофіксацій, психологічної характеристики сторін тощо);
- інформує особу, яка звернулась із заявою, про подальший порядок її розгляду; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) не пізніше, ніж три робочі дні з дня надходження заяви про випадок або підозру з метою планування та застосування необхідних заходів реагування.

Діяльність комісії закладу освіти з розгляду випадків булінгу (цькування)

1. Комісія з розгляду випадків булінгу (цькування) є колегіальним органом закладу освіти, яка скликається в кожному окремому випадку надходження заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти не пізніше ніж три робочі дні з дня надходження заяви або повідомлення.
2. До складу комісії входять уповноважена особа та інші зацікавлені особи (педагогічні працівники, практичний психолог, медичний працівник та інші особи) за рішенням керівника закладу освіти.

До участі в засіданні комісії також можуть бути залучені сторони булінгу (цькування) (за потреби), один з батьків або законних представників неповнолітнього кривдника та потерпілого, представники інших суб'єктів реагування на випадки боулінгу (цькування) в закладах освіти та інших зацікавлених сторін.

3. Комісія на своїх засіданнях розробляє пропозиції та рекомендації з питань, що належать до її компетенції.
4. За підсумками роботи комісії складається протокол.

5. За виконання та моніторинг запланованих заходів відновлення та нормалізації психологічного клімату в закладі освіти та визначених рекомендацій для учасників булінгу (цькування) згідно з протоколом засідання комісії відповідає уповноважена особа або особа, яка її замінює у разі відсутності відповідно до наказу про склад комісії.

6. *До повноважень комісії належать:*

- розгляд та аналіз матеріалів за результатами проведенного розслідування щодо з'ясування обставин на підставі заяви про булінг (цькування);
- визначення сторін булінгу (цькування), можливих причин та необхідних заходів для їх усунення;

планування заходів стабілізації психологічного клімату у колективі, формування емпатії між сторонами булінгу (цькування) та надання соціальних та психолого-педагогічних послуг сторонам булінгу

- (цькування), в тому числі із залученням необхідних фахівців з надання правової, соціальної та іншої допомоги тощо;
- формування рекомендацій для педагогічних працівників закладу освіти щодо доцільних методів навчання та організації роботи з неповнолітніми сторонами булінгу (цькування) та їхніми батьками або законними представниками;
- формування рекомендацій для батьків або законних представників неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування).

Заходи виховного впливу застосовуються для відновлення та нормалізації відносин між учасниками освітнього процесу після випадку булінгу (цькування) з метою створення та сприятливого для навчання та роботи освітнього середовища.

1. Заходи виховного впливу застосовуються у разі наявності факту булінгу (цькування) в закладі освіти по відношенню до кривдника, потерпілого та свідків.
2. Заходи виховного впливу мають забезпечити дотримання прав та інтересів сторін булінгу (цькування), необхідне виховання та освіту, соціальну та психолого-педагогічну допомогу.
3. Заходи виховного впливу реалізуються педагогічними працівниками закладу освіти із залученням необхідних фахівців із надання правової, психологічної, соціальної та іншої допомоги, в тому числі територіальних органів (підрозділів) служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо.
4. Необхідні заходи виховного впливу визначає та планує комісія з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти.
5. Керівник закладу освіти вживає необхідних заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які

вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу, в тому числі залучення (за потреби) необхідних фахівців із надання правової, психологічної, соціальної та іншої допомоги тощо.

6. Керівник закладу освіти забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування).
7. Практичний психолог та соціальний педагог у межах своїх посадових обов'язків:
 - діагностують стан психологічного клімату в колективі, в якому відбувся булінг (цькування);
 - за результатами діагностики розробляють план корекційної роботи з кривдником та свідками із залученням батьків або законних представників;
 - розробляють та реалізують програму індивідуальної реабілітації для потерпілого;
 - розробляють профілактичні заходи для групи, в якій зафіксовано випадок булінгу (цькування); для батьків або законних представників;
 - здійснюють супровід педагогічних працівників, які забезпечують освітній процес для групи, в якій зафіксовано випадок булінгу (цькування);
 - забезпечують надання психологічного супроводу здобувачів освіти, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування).
8. Педагогічні працівники, які забезпечують освітній процес для групи, в якій зафіксовано випадок булінгу (цькування):
 - виконують рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти щодо доцільних методів навчання та організації роботи з неповнолітніми сторонами булінгу (цькування) та їхніми батьками або законними представниками;
 - забезпечують інтеграцію антибулінгового компоненту в освітній процес, який визначається правилами поведінки учасників освітнього процесу в закладі освіти, статутом закладу освіти, законодавством;
 - виробляють спільно з здобувачами освіти правила взаємодії групи під час освітнього процесу.

ЗАКОН про булінг: відповідальність за цькування у навчальному закладі

Вперше в українському законодавстві визнано юридично поняття булінгу та передбачено відповідальність не тільки за вчинення, а й за приховування випадків цькування. Тема булінгу на сьогодні є резонансною. За даними досліджень, Україна увійшла до ТОП-10 країн із поширеною дитячою агресією у школах. Жертвами при цьому є здебільшого учні від 11 до 17 років.

Верховна Рада України 18 грудня 2018 року прийняла Закон України №8584 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу», який вперше визнає юридично поняття булінгу в українському законодавстві та передбачає відповідальність не тільки за вчинення, але й занеповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу.

Закон вносить зміни до **Кодексу України про адміністративні правопорушення**, згідно з якими встановлюється **відповідальність за булінг**.

Згідно статті 173⁴ цього закону **“Булінг (цькування) учасника освітнього процесу”**-Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, -

тягне за собою **накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин**. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, - тягне за собою **накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин**.

Діяння, передбачене **частиною першою цієї статті**, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, - тягне за собою **накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.**

Діяння, передбачене **частиною другою цієї статті**, вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, - тягне за собою **накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.**

Законом визначено **покарання за приховування випадків булінгу** педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками, керівником або засновником закладу освіти.

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу - тягне за собою **накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку**";

Також внесені зміни до **Закону «Про освіту»**. Зокрема, вводиться визначення терміну «**булінг**» як «моральне або фізичне насильство, агресія у будь-якій формі або будь-які інші дії, вчинені з метою викликати страх, тривогу, підпорядкувати особу своїм інтересам, що мають ознаки свідомого жорстокого ставлення».

У законі визначаються **механізми протидії** цьому явищу, серед них:

- покладання на засновника закладу освіти здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу;
- на керівника закладу освіти – затвердження та оприлюднення плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, розгляд заяв про випадки булінгу від здобувачів освіти, їх батьків, законних представників, інших осіб та видання рішення про проведення розслідування.

Заклади освіти також зобов'язуються забезпечувати на своїх веб-сайтах відкритий доступ до правил учнів, плану заходів, спрямованих на запобігання та протидіюбулінгу, порядку подання розгляду заяв про випадки Булінгувід здобувачів освіти, а також їхніх батьків.

Окрім того, освітньому Омбудсмену надається право здійснювати перевірку заяв про випадки булінгу в закладі освіти, повноту та своєчасність заходів реагування на такі випадки з боку педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, керівництва та засновника закладу освіти; отримувати інформацію від центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки щодо загальної кількості випадків булінгу у закладах освіти за певний період.

Список використаних джерел:

1. Глобальне опитування про булінг [Електронний ресурс] // ЮНІСЕФ – Режим доступу до ресурсу:
<http://www.unicef.org/ukraine/ukr/infographicbullying-upd.pdf>
2. ЮНЕСКО. Какостановитьнасилие в школе. Пособие для учителей. – 2011 г.
3. Воронцова Т. В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) [Електронний ресурс] / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко та ін.—К.: Алатон, 2017. – Режим доступу до ресурсу:
<https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcLXZwZVlJaFBCS3c>.
4. Барліт А.Ю. Форми і методи подолання (мінімізації) соціальнопедагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі / А.Ю.Барліт, О.О.Барліт // Горизонти освіти. – 2012. – №2. – С. 44-46.
5. Булінг – важлива проблема для дітей в Україні. ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти булінгу. URL:
https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31252.html
6. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с.
7. Буллингсостороны учителя /
<http://www.yaroditel.ru/parents/base/experts/bulling-so-storony-uchitelya/>
8. Воронцова Е. Програма «Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти» URL:

<http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-tapodolannya-bulingu-u-zakladah-osviti/>

9. Діти за ґратами — суспільство хворе, «Социум» 28.10.2008. URL: www.uwtoday.com.ua/socium.php?pos_id=93. 24. Коли вашу дитину цькують.

Посібник для батьків /

<https://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/koli-vashu-ditinu-ckuyutposibnik-dlya-batkiv-452001.html>

<https://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/koli-vashu-ditinu-ckuyutposibnik-dlya-batkiv-452001.htm>

25. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації». — К. — 2018. — 140 с.

26. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» :

навчально-методичний посіб. - Київ : НаУКМА, ГЛПФ Медіа, 2017. - 208 с.

27. Король А. Причини та наслідки дослідження явища булінгу // Відновне правосуддя в Україні. — 2009. — № 1 — 2. — 190 с. URL:

https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhenya_dl/buling_article.pdf

28. Лейн Д.А. Школьная травля (буллинг). URL:

<http://psifeya.ru/wpcontent/uploads/2014/02/>

29. Малкіна-Пих І. Г. Психологічна допомога в кризових ситуаціях. - М.: Издво Ексмо, 2005. - 960 с.

30. Мірошніченко А. В. Насильство в сім'ї [Електронний ресурс] / А. В. Мірошніченко // Правова освіта. Сайт Головного управління юстиції у Кіровоградській області. URL:

http://pravovaosvita.ucoz.ua/publ/nasilstvo_v_sim_39_ji/1-1-0-13

31. Навчально-методичний посібник «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі». К.: Huss, 2011. — 96 с. 18

32. Найдьорова Л.А. Кібер-булінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини / Л.А. Найдьорова // Методичні рекомендації / Серія: На допомогу вчителю. Вип. 4. — К., 2011. — 34 с.

33. Насильство щодо дітей в Україні : всеукраїнське опитування громадської думки / за ред. С. Павлиш, Т. Журавель. -- К.: вид-во ФОП Клименко, 2015. -- 146 с.

34. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення / Методичні рекомендації. — К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2017. — 76 с.

35. Кацалап В.В., Савкова І.О. Програма тренінгових занять «СТОП- Булінг» орієнтована на профілактику насилля в шкільному середовищі. URL: iprobuk.cv.ua/images/.../Кацалап_В.В._Савкова_І.О..doc
36. Результати опитування U-Report, яке проводилось у травні 2016 р. URL: <https://ukraine.ureport.in/story/390/>
37. Сайт stopbullying.com.ua, UNICEF.
38. Служба соціального забезпечення в сфері освіти. Булінг. URL: <http://www.education-support.org.uk/russian/parents/education-welfareservice/bullying/>
39. Спираль булінга. URL: <http://psychologia.edu.ru/azbukabullyinga/pages/spiral-bullyinga.html>
40. Стоп шкільний терор. Особливості цькування у дитячому віці. Профілактика та протистояння булінгу. – 2017. – С. 84.
41. Цькування у школі. Наслідки знущання і для жертви, і для агресора. : URL: <https://glavcom.ua/country/society/ckuvannya-u-shkoli-naslidkiznushchannya-i-dlya-zhertvi-i-dlya-agresora-464608.html>
42. Глобальне опитування про булінг [Електронний ресурс] // ЮНІСЕФ – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/infographicbullying-upd.pdf> ЮНЕСКО. Як оцінити насилля в школі. Посібник для учителів. – 2011 г.
43. Воронцова Т. В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) [Електронний ресурс] / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко та ін.—К.: Алатон, 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcLXZwZVlJaFBCS3c>.